

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.159>

## ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Ратушна О.М.,

*старший викладач кафедри історії,  
музеєзнавства та культурної спадщини  
Інституту гуманітарних та соціальних наук  
Національного університету «Львівська політехніка»  
ORCID: [orcid.org/0000-0001-8029-9337](https://orcid.org/0000-0001-8029-9337)*

### **Ратушна О.М. Особливості формування правосвідомості студентів закладів вищої освіти: реалії сьогодення.**

Стаття присвячена особливостям формування правосвідомості студентів закладів вищої освіти в контексті викликів та реалій воєнного сьогодення, що є важливим завданням для повноцінного розвитку громадянського суспільства і правової держави.

Наголошено, що закладам вищої освіти, в межах освітнього простору, потрібно приділяти увагу формуванню і розвитку ціннісних правових установок студентів, правової культури та правосвідомості. Формувати особистість з правомірними переконаннями, повагою до права, національних символів, до людської гідності і прав та свобод людини потрібно на основі визначеної загальнодержавної політики, зокрема, в освітньому просторі і безпосередньо в закладах вищої освіти.

З'ясовано, що усвідомлення особливостей поведінки, допустимої, чи не допустимої самореалізації у суспільстві та сприйняття правил і норм соціальної взаємодії між людьми в державі залежить від внутрішніх переконань та правосвідомості особи.

Наголошено, що студенти закладів вищої освіти, під час навчання набувають певних фахових компетентностей, а також, продовжують процес власної соціалізації. Цей процес прямо залежить від того в якому середовищі формується особа, які ціннісні установки вона виробляє під впливом оточення.

Зазначено, що в закладах вищої освіти доцільно створювати правові консультативні центри, які, окрім безкоштовної правової допомоги, надаватимуть консультації і роз'яснюватимуть студентам норми чинного законодавства, знайомитимуть їх з особливостями правових систем, спонукатимуть студентів до осмислення ролі і значення права для суспільства.

Акцентовано увагу на тому, що сформовані в молодому віці ціннісні установки та орієнтації стануть основою для правомірної поведінки лю-

дини і дозволять усвідомити цінність прав, свобод людини і громадянина, людської гідності та людини, загалом. Це стане запорукою того, що така особа в майбутньому буде здатна формувати демократичне суспільство і правову державу на основі загально-цивілізаційних норм і принципів співжиття людства.

**Ключові слова:** правосвідомість, правова культура, ціннісні правові орієнтації, правомірна поведінка, правова соціалізація, студент закладу вищої освіти, ювенальна превенція.

### **Ratushna O.M. Peculiarities of formation of legal awareness of students of higher education institutions: realities of today.**

The article is devoted to the peculiarities of the formation of legal awareness of students of higher education institutions in the context of the challenges and realities of the military present, which is an important task for the full development of civil society and the rule of law.

It is emphasized that institutions of higher education, within the educational space, need to pay attention to the formation and development of valuable legal attitudes of students, legal culture and legal awareness. It is necessary to form a personality with legitimate beliefs, respect for the law, national symbols, human dignity and human rights and freedoms on the basis of a defined national policy, in particular, in the educational space and directly in institutions of higher education.

It was found that the awareness of the peculiarities of behavior, permissible or not permissible self-realization in society and perception of the rules and norms of social interaction between people in the state depends on the internal beliefs and legal awareness of the person.

It is emphasized that students of higher education institutions acquire certain professional competencies during their studies, and also continue the process of their own socialization. This process directly depends on the environment

in which a person is formed, what values he develops under the influence of the environment.

It is noted that it is advisable to create legal advisory centers in institutions of higher education, which, in addition to free legal assistance, will provide consultations and explain to students the norms of current legislation, introduce them to the peculiarities of legal systems, and encourage students to understand the role and importance of law for society.

Attention is focused on the fact that value attitudes and orientations formed at a young age will become the basis for the lawful behavior of a person and will allow to realize the value of the rights, freedoms of a person and a citizen, human dignity and a person, in general. This will be a guarantee that such a person in the future will be able to form a democratic society and a legal state based on general civilizational norms and principles of human coexistence.

**Key words:** legal awareness, legal culture, legal value orientations, lawful behavior, legal socialization, student of a higher education institution, juvenile prevention.

**Постановка проблеми.** Формування особистості з високим рівнем правосвідомості є важливим завданням для повноцінного розвитку громадянського суспільства і правової держави.

Зкладам вищої освіти, в межах освітнього простору, потрібно приділяти увагу формуванню і розвитку ціннісних правових установок студентів, правової культури та правосвідомості.

Реалії сучасності доводять, що національно-правова ідея, ідентичність, самобутність нації, правова культура, правосвідомість є тим, що прагне знищити росія у збройній агресії проти України.

Розвинута правосвідомість молодого покоління стане запорукою формування правової системи суспільства, головним завданням якої буде забезпечення основоположних прав і свобод людини в демократичній державі.

**Стан опрацювання цієї проблематики.** Для всебічного розкриття задекларованої проблематики доцільно опиратися на теоретико-методологічний потенціал праць учених-юристів соціологів і педагогів.

Питанням формування правосвідомості особи, її правової культури приділяли значну увагу такі науковці: Н.В. Атаманова, А.О. Демідова, О.В. Дяченко, О.М. Зайцев, С.М. Олейников, А.В. Польова, Г.О. Попадинець, О.О. Соколовський, та інші.

Наукові здобутки та концептуальні ідеї значених дослідників сприяють розвитку нових підходів до формування правосвідомості студентів закладів вищої освіти і громадян загалом.

**Метою статті** є поглиблення дослідження особливостей формування правосвідомості сту-

дентів закладів вищої освіти в умовах сучасних суспільних реалій.

**Виклад основного матеріалу.** Кожна людина сприймає, осмислює, пізнає і усвідомлює навколишню дійсність з позиції власних ціннісних переконань та установок, які формуються з раннього віку.

Усвідомлення особливостей поведінки, допустимої, чи не допустимої самореалізації у суспільстві та сприйняття правил і норм соціальної взаємодії між людьми в державі залежить від внутрішніх переконань та правосвідомості особи.

В довідкових джерелах зазначається, що правосвідомість як різновид суспільної свідомості, складається з сукупності почуттів, ідей, емоцій, переконань, концептуальних теорій, настанов, що характеризують відношення особи, суспільної групи і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права [1].

Звернемо увагу на те, що не завжди чинне право, існуюча правова система, сприймається особою як ціннісна і є для неї ідеалом, адже є ряд держав недемократичного спрямування, в яких право, правова система виступає «каральним інструментом». За таких умов особа може не погоджуватися і не сприймати пропоновані суспільно-правові настанови, але для цього потрібно мати сформовані правомірно орієнтовані ціннісні установки, яких через брак досвіду не можуть мати молоді люди, зокрема студенти ЗВО. Тому, ідеологічна політика недемократичних держав може мати негативний вплив на формування їх правосвідомості.

Г.О. Попадинець трактує правосвідомість як сукупність оціночних суджень та настанов, що є визначниками того, яким є ставлення суб'єктів соціальних відносин до права й чинного законодавства, до його практичної реалізації. Зазначається, що саме такі ціннісні орієнтації виступають регуляторами поведінки людини в юридично значущих ситуаціях [2, с. 422–427].

Студенти закладів вищої освіти, під час навчання набувають певних фахових компетентностей, а також, продовжують процес власної соціалізації. Цей процес прямо залежить від того в якому середовищі формується особа, які ціннісні установки вона виробляє під впливом оточення.

Якщо вести мову про студентів закладів вищої освіти юридичного спрямування, то, звичайно, процес формування їх правосвідомості є значно глибшим і різностороннім, адже він прямо пов'язаний з професійною культурою, професійними компетентностями. Такі студенти здатні і мають широкі можливості аналізувати правову дійсність, зіставляти особливості розвитку державного суспільства.

Щодо студентів, які навчаються за іншими освітніми програмами, то з ними варто проводи-

ти освітньо-просвітницьку роботу, для формування усесторонньо розвинутої особистості, яка здатна аналізувати державно-правові процеси.

О.О. Соколовський зазначає, що особа з розвинутою правосвідомістю здатна належним чином сприймати право, як явище, удосконалювати його, реалізувати глобальну мету права в духовному житті.

Така особа «встановлює, що життя, присвячене вільному, предметному набуттю й здійсненню вищих і безумовних цінностей, – це верховне благо, і відповідно до цього переносить своє волевове твердження на все те, що точно веде до його правового здійснення» [3, с. 115–119].

На нашу думку, в закладах вищої освіти доцільно створювати правові консультативні центри, які, окрім безкоштовної правової допомоги, надаватимуть консультації і роз'яснюватимуть студентам норми чинного законодавства, знайомитимуть їх з особливостями правових систем, спонукатимуть студентів до осмислення ролі і значення права для суспільства.

Сформовані в такому віці ціннісні установки та орієнтації стануть основою для правомірної поведінки людини і дозволять усвідомити цінність прав, свобод людини і громадянина, людської гідності та людини, загалом. Це стане запорукою того, що така особа в майбутньому буде здатна формувати демократичне суспільство і правову державу на основі загально-цивілізаційних норм і принципів співжиття людства.

Ми погоджуємося з думкою науковців про те, що правосвідомість впливає на інші форми свідомості людини, а також, вона (правосвідомість) взаємно зазнає впливу цих форм свідомості. Мова йде про взаємовплив правової та політичної свідомості особи [4, с. 82–87].

Ми можемо спостерігати активну участь студентів у молодіжних громадських організаціях, соціальних проектах та суспільно-політичних рухах. Якщо в молодій людини належним чином сформовані ціннісно-правові орієнтації, заданий вектор правомірного самоствердження і самореалізації, то вона зможе свідомо сформувати свою соціально-політичну позицію, а, отже, при реалізації свого виборчого права матиме чітку правосвідому позицію і зможе будувати державне суспільство на основі принципів законності та людиноцентризму.

Розвинута правосвідомість є основою правової культури особи, що визначають її правомірну поведінку.

У довідково-енциклопедичних джерелах зазначається, що правомірна поведінка – це вид юридично значущої поведінки, що є цілеспрямованою і усвідомлюється особою та відповідає принципам і нормам права конкретного суспільства [5, с. 568–573].

Правомірна поведінка особи і її правосвідомість взаємопов'язані. Якщо особистість формується під впливом правомірного середовища, коли близьке оточення, заклади освіти, соціальна спільнота намагаються не лише декларативно, а й практично, на власному прикладі показати переваги правомірної поведінки, то молода людина, як правило, обиратиме вектор правомірного розвитку. І навпаки, вплив середовища з неправомірною, маргінальною поведінкою негативно позначатиметься на формуванні правосвідомості особи.

Заклади вищої освіти через своїх представників (наставників, кураторів, центри соціальної роботи, студентське самоврядування тощо) повинні проводити роботу по формуванню правової культури і правосвідомості студентів. Для цього можна проводити зустрічі з юристами практиками різного спрямування, які б висвітлювали актуальні питання правореалізації і правозастосування, зокрема, у сферах, що цікавлять студентів конкретного освітньо-професійного спрямування.

Для студентів першого курсу доцільно проводити зустрічі з представниками ювенальної превенції, які працюють з неповнолітніми особами і можуть спрямувати поведінку особи в правомірне русло. Також, ювенальні поліцейські, за потреби, зможуть працювати з тими студентами, які потребують посиленої уваги.

Науковці зазначають, що адекватна оцінка правомірності/неправомірності поведінки особи прямо залежить від того в яких умовах ця особа формується як особистість, під впливом яких чинників відбувається становлення її правосвідомості [6, с. 29–35].

Звичайно, якщо особа формувала свій світогляд в умовах неповаги до закону, недотримання норм права, то вона не зможе одномоментно змінити своє сприйняття суспільно-правової дійсності. З такими особами потрібно проводити правопросвітницьку роботу, залучати її до активного соціального життя серед осіб з розвинутою правовою культурою і правосвідомістю.

**Висновки.** Отже, ми дійшли висновку, що проблема формування правосвідомості у студентів закладів вищої освіти потребує значної уваги, з огляду на сучасні умови розвитку держави і права в Україні. Молодому поколінню потрібно буде після перемоги України, не лише відбудовувати зруйновану ворогом інфраструктуру, а й розвивати і проголошувати суспільно-правові ідеали, національну культурну і правову самобутність. Таке покоління повинно мати стійку правосвідомість, ціннісно-орієнтовану на загальноцивілізаційні ідеали. Формувати особистість з правомірними переконаннями, повагою до права, національних символів, до людської гідності і прав та свобод людини потрібно на

основі визначеної загальнодержавної політики, зокрема, в освітньому просторі і безпосередньо в закладах вищої освіти.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Правосвідомість. Вільна енциклопедія Вікіпедія. 2019. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
2. Попадинець Г.О. Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. 2016. № 850. С. 422–427.
3. Соколовський О.О. Правосвідомість як необхідний елемент підвищення рівня розвитку суспільства й становлення правової держави. *Актуальні проблеми філософії та соціології*: Науково-практичний журнал. Одеса, 2017. Вип. 20. С. 115–119.
4. Атаманова Н.В., Дяченко О.В. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної української держави. *Нове українське право*, Вип. 1, 2022. С. 82–87.
5. Олейников С.М. Правомірна поведінка. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Редкол.: В.Я. Тацій та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. Т. 3 : Загальна теорія права. С. 568–573.
6. Зайцев О.М., Польова А.В., Демідова А.О. Основні критерії визначення поняття «правомірна поведінка». *DICTUM FACTUM*. Випуск 2(14). С. 29–35.